

Соңгулдаларга уткуштур

“ЛОКТИОНОВ ДЭЭШ БАДЫЛААР БОЛЗУНАРЗА, МЕНИ ДЭЭШ БАДЫЛААНЫҢАР ОЛ”

(1999 чылдын ноябрь 2-де республиканың хөгжүм-шии театрына С. К. Шойгунун чугазындан)

“ЧАНҒЫС ЭП-СЕТКИЛ” ДЭЭШ БАДЫЛААЛЫ

“Россияның чер ажыгаччыларының өвдөлдө” хөй-ниити организациязының Тыва девискээр салбырының Тыва Республикаың чер өлдеринге болгаш чер ажыгаччыларына кыйгырыбы

Хундүлүг сонгукчулар! 1999 чылдын декабрь 19-та Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазына депутаттар сонгудалар болур. Чер ажыгаччыларының Тыва девискээр эргелигин өмүзүндө силерни ол хүн сонгудула участоктарыңа келирин база Тываның чангыс мандаттыг № 27 сонгудула округтуну талазы-биле кандидат, Россия Федерациязының Оза нарын байдалдар талазы-биле яамызының сайыдының оралакчысы Николай Игоревич Локтионов дээш бадылаарыңа кыйгырып тур бис.

Бистин чангыс чер-чуртууус, Россияның Маалдыры Сергей Күжүгетович Шойгунун удурткаы “Единство” (“Чангыс эп-сеткил”) деп блокту Тывага төлөөлөрүн Н. И. Локтионовка бүзүрээндир.

“Чангыс эп-сеткил” болгаш генерал-полковник Н. И. Локтионов олар бистин республикага хөй чыл дургундула дотациялыг болур чоруктан уверинге, хөгжүлдүк болгаш көдүрүлүшкүңүзү оруучче киреринге дузалар сорулганы салып турарлар. Федералдыг төптүң магадылаттыг деткичезин алыр эрге Тывада бар деп, Николай Игоревич санап турар.

Бо соругула Күрүне Думазына оон ажил-чорудула-газынын кол-кол соругула-газынын бирээзи апар. Оон-биле чергелештир Н. И. Локтионов республика бойдус курлавылары дээш ышкаш байлактарын салып сайгар талазы-биле Тыва бот-тускайлаа апаарын чедип алыр сорулганы, ичачан Тыва бо берге уеви бодунун күжү-биле үнүп болур аргалыг апар. Бадыйлаттыгнан

Кыйгырыгы “Россияның чер ажыгаччыларының өвдөлдө” деп хөй-ниити организациязының Тыва девискээр салбырының хуралына 1999 чылдын ноябрь 18-те хүлээп алган.

САРЛЫК СӨӨРТКЕН САЙЫТ

Мөңгүн-Тайга — Тывада база бир дошкун агаар-бойдуштуг булунарнын бирээзи. Билганы часкы, күскү когуруннар кайы хире ийик! Чайын, алды-чеди айларда, иштик черлерде ойт-сиген ногаарын чыдыра, Мөңгүн-Тайгага кылган хар чаай кааптар уелер тургулаан.

ДЕТКИРИ БИС

Бистер, Тыва Республиканың Ачы-буян болгаш кадыкшыл фондузунун коллективни, Күрүне Думазынын депутаттыг Николай Игоревич Локтионовту сонгуур бис.

БИСТЕР КАДЫ — ЧАНҒЫС ЭП-БҮЛЕ БИС

Төрөөн чурт дугайында бадыйрлар болзувуса, чырык күзүл, идегел төртүткүн келер. “Төрөөн чурт кайыны өгөлөөрдү” деп бидинтир ыры барын билер бис. Ол кайыны өгөлөөрдү? — бистин анда инчапшылыгың: ону чарашынарыңың, камгаларыңың, үнелөөриңиң, көргөөрүңиң, оон бойдузун ажыгал билдиривистен, сайырадырыңың деп билер мен. Тынар агарывыңың өгөлөөш, амдырадаг херек бүгү-ле чүвени биске төрөөн чуртууусун бойдузу берип турар. Төрөөн чурт — адывыс, оон бойдузу — невис, а бис — бойдузун төлдери бис.

Каш-ла хонгаш Россиянын Күрүне Думазынын депутаттарының сонгудалары болур. Кижиле бурзуу эн-не хынамчалыг көрүп тургаш, хамык чүдүлү деңизгүрүлгө көрөш, ам шилдигени кылып алыры-дыр. Сонгукчу бурзуу ажилдаар чер, телевилриг ажил, оор-сук чок амдырал, кадык-шырак ажил-төл дээш бадыйлаар апар. Ол бүгүнү магадылатпарт күш бар бе?

Бар. Ындыг күш дээрге бистин чангыс чер-чуртууус, Россиянын Маалдыры, Хамааты камгала, онза байдалдар болгаш айыл-халаптарын уруктурин чайладыр талазы-биле яамынын удурткучу Сергей Шойгунун тургусканы “Единство” (“Чангыс эп-сеткил”) блогу-дур. Ол күш фабрика-заводтарын катап ажылатдыр, колхоз-совхозтар тараа-быдазын катап өстүрүп эгелээр, хоочун-кыргынар-ыстын арыннарына хүлүм-зүрүг ойнай бээр амдыралды тургузуптар дээринге чадаа-налар идегел турар.

Шынап-ла, чеже мынчаар түремик байдалга чурттап кээр бис? Чонуну 70-80 хуузу

ЧУРТУВУС КУШТҮГ БОЛЗУН

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын сонгудаларына чедир саныг хонуктар арткаң. Республиканың сонгукчуларынын кичээгейи Россиянын Күрүне Думазына сонгудалар талазы-биле Тываның чангыс мандаттыг № 27 сонгудула округта кандидаттар уу-ланган. Төлөптүг 4 кижиниң кайызын шилип алыры деп, айтырыг оларын мурунда тургустунган. Ким-даа төнү шиттирин үндүрбөс, сөөлүг сөстү сонгукчу декабрь 19-та сонгудула хааржаанга кээп сөглээр.

Бо улаада мен Конституция эзугаар хамааты эргемни ажыглап, номчукчулар, сонгукчулар-биле бодумун хон-ду бодалымны үлөжиксезиң ийик мен.

Регионар аразының “Единство” (“Чангыс эп-сеткил”) блогу чоокта чаа тургустунган. Ону бистин чангыс чер-чуртууус, Россиянын Маалдыры, генерал-полковник, Россиянын Хамааты камгала, онза нарын байдалдар болгаш бойдус халаптарын уруктурин чайладыр талазы-биле яамынын сайды, экономика эртемверинин кандидат Сергей Күжүгетович Шойгунун баштай бергени таварылга эвес. Ол чүгел Россияда эвес, бүгү делегейге көскү удурткучуларын бил-

деткир кижилер Локтионовту деткиер дээш болгай, ичачангаш оон оралакчыны бо сонгудаларга деткиер бис.

Мээң удуртуп турарым Ачы-буян болгаш кадыкшыл фондузуну ажыгаччылар колдуунда деткичилер кылдыр эриг сеткилдиг кижилер-биле ажилдар болгаш, кымнын кадымын хензиг үдел-де чугаалашкаш, эскерип каар бис. Николай Игоревич-биле каш уааа ужурашкан бис. Көдээ черге турттуңуңа, анаа өскөн, бөдүүн бо кижиле кара чачында көдээ амдыралды, кадыг-бергени көргөн, бодунун турмуштуг чоруу-биле шеригини бедик албан-лузалыгына чедир депшээр кижиле деп үелен чоруда.

БИСТЕР КАДЫ — ЧАНҒЫС ЭП-БҮЛЕ БИС

Арга арыглар мырынай бистин өзөвизи кылдында эгелээр-не болгай. Оларны “ээлери” дуу оранчок кожууннар тептеринде арга-арыг ажыгалгы черлери бооп турар. Демчи-ол даамалдар арга-арыг ажил-агы черлеринин төлдери дийин. Оон барып акша-шал-ла алыр, идик-хеп-даа алыр-ла. Ычангаш олар көдээ суурларда кымны-даа тоочайн, эктиң чайып басып турарлары ол дур. “Ада-мези” кожуун төвүңе удуп чыгыр-да, “төлдери” сумулар тептеринде удуп чыгарлар. Чамдык даамалдар мырынай кийи кежи келип алган берү-лер-биле дөмей ле. Даамал-

дужалдыг, кандыг-даа делгем ат-алдарлыг болза, Сережа төрөөн булуңун утпас-тыр” дийип, чадаанжылар чугаалжып турдулар.

Шынап-ла, дертен ажыг чыл бурунгаар Чадаанын Малчын кудумчузунда улуг эвес бажычгышка Сережа Шойгу төртүткүң болгай. Ол фактыны Олар Шалдыг-оол, Кара-Сал Сүге-Маалдыр, Дамба дээш ышкаш хоочуннар ам-даа сактып чугаалаарлар. Сергейнин угбазы Светлана Күжүгетовна-биле кады чангыс эвес чыл ажилдап келген мен.

Ычангаш Тывавыстың алдарлыг огу Сергей Күжүгетович Шойгунун деткиер дээр болзувуса-ла, оон оралакчы Николай Игоревич Локтионов дээш бадыйлаар ужурул бис. Олар бо берге үеде чогумчалыг келир уе дээш, чонун чангыс эп-сеткили дээш туржуп турарлар.

Санаа КАРА-САЛ, Кадык камгалалының төртини, Чодонода С. Шойгу кудумчузунун чурткакчысы.

ЧУРТУВУС КУШТҮГ БОЛЗУН

рыяны байдалче кире берген. Бакка бак улажыр дээш ышкаш кандаашкынар, чер-чайык-даа улажып турду. Боттарывста огулуг бүдүрүлгө чок-тур, ону аайлап, тургузуп шылапкы дег удурткуч чок.

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын депутаттарының сонгудаларына чедир саныг хонуктар арткаң. Республиканың сонгукчуларынын кичээгейи Россиянын Күрүне Думазына сонгудалар талазы-биле Тываның чангыс мандаттыг № 27 сонгудула округта кандидаттар уу-ланган. Төлөптүг 4 кижиниң кайызын шилип алыры деп, айтырыг оларын мурунда тургустунган. Ким-даа төнү шиттирин үндүрбөс, сөөлүг сөстү сонгукчу декабрь 19-та сонгудула хааржаанга кээп сөглээр.

Бо улаада мен Конституция эзугаар хамааты эргемни ажыглап, номчукчулар, сонгукчулар-биле бодумун хонду бодалымны үлөжиксезиң ийик мен.

Регионар аразының “Единство” (“Чангыс эп-сеткил”) блогу чоокта чаа тургустунган. Ону бистин чангыс чер-чуртууус, Россиянын Маалдыры, генерал-полковник, Россиянын Хамааты камгала, онза нарын байдалдар болгаш бойдус халаптарын уруктурин чайладыр талазы-биле яамынын сайды, экономика эртемверинин кандидат Сергей Күжүгетович Шойгунун баштай бергени таварылга эвес. Ол чүгел Россияда эвес, бүгү делегейге көскү удурткучуларын бил-

деткир кижилер Локтионовту деткиер дээш болгай, ичачангаш оон оралакчыны бо сонгудаларга деткиер бис.

Мээң удуртуп турарым Ачы-буян болгаш кадыкшыл фондузуну ажыгаччылар колдуунда деткичилер кылдыр эриг сеткилдиг кижилер-биле ажилдар болгаш, кымнын кадымын хензиг үдел-де чугаалашкаш, эскерип каар бис. Николай Игоревич-биле каш уааа ужурашкан бис. Көдээ черге турттуңуңа, анаа өскөн, бөдүүн бо кижиле кара чачында көдээ амдыралды, кадыг-бергени көргөн, бодунун турмуштуг чоруу-биле шеригини бедик албан-лузалыгына чедир депшээр кижиле деп үелен чоруда.

БИСТЕР КАДЫ — ЧАНҒЫС ЭП-БҮЛЕ БИС

Арга арыглар мырынай бистин өзөвизи кылдында эгелээр-не болгай. Оларны “ээлери” дуу оранчок кожууннар тептеринде арга-арыг ажыгалгы черлери бооп турар. Демчи-ол даамалдар арга-арыг ажил-агы черлеринин төлдери дийин. Оон барып акша-шал-ла алыр, идик-хеп-даа алыр-ла. Ычангаш олар көдээ суурларда кымны-даа тоочайн, эктиң чайып басып турарлары ол дур. “Ада-мези” кожуун төвүңе удуп чыгыр-да, “төлдери” сумулар тептеринде удуп чыгарлар. Чамдык даамалдар мырынай кийи кежи келип алган берү-лер-биле дөмей ле. Даамал-

КАНДИДАТТАРНЫҢ САНЫ КАЖЫЛ?

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын депутаттарының сонгудаларына киржир каттыжышкынарны болгаш бадыйлары бурткөөри доозулган. Чангыс мандаттыг сонгудула округтарының депутаттарының кандидаттарын бурткөөри адалталып келген. Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының даргазы Н. А. Ондарга бистин корреспондентивизи ужурашкан, орта хамаарышкан айтырылары салган.

— Россия Федерациязынын Федералдыг хуралынын Күрүне Думазынын депутаттарынын декабрь 19-та болур сонгудаларына киржир каттыжышкынарны болгаш бадыйлары бурткөөри доозулган. Чангыс мандаттыг сонгудула округтарының депутаттарының кандидаттарын бурткөөри адалталып келген. Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының даргазы Н. А. Ондарга бистин корреспондентивизи ужурашкан, орта хамаарышкан айтырылары салган.

— Россия Федерациязынын Төп сонгудула комиссиязы Күрүне Думазынын сонгудаларына киржир дээр каттыжышкынарны болгаш бадыйлары документтерин хынап көрүп тургаш, оларнын 28-ин бурткөөр. Чамдыктарын бурткөөрден ойталаан. Анаа удурланган он ажыг хоумалды Россия Федерациязынын Дээди судунга киргенин. Оларын сайгарып көргөш, Дээди суд РФ-тин Төп сонгудула комиссиязынын шиттирин деткээр.

— Бо сан өскерлиг бербес ирги бе?

— Чок, сан өскерлигбес, айтырыг үзе шиттирлетинген. Сонгудула бюллетенинге 28 каттыжышкынын болгаш блоктуң алы кирер.

— Бо бурткөөткен сонгудаларга киржир каттыжышкынарны болгаш бадыйлары федералдыг база девискээр данылаарында кирген депутатка кандидаттарын аразында бистин республикада ажилдап, чурттап турар чангыс чер-чуртууулары кирген болгай. Олар кымнар ирги, чамдыктарын ат-фамилиянын ады көрүнерен.

— Ол данылаарда бистин республикада сан хире кижиле бар деп билит турар мен. Олар каттыжышкынарны болгаш бадыйлары федералдык эвес, девискээр данылаарында кирип турар. “Генерал Андрей Николаев, академик Святослав Федоров” блогу-дун Тыва Республика болуңу-де Тыва чурттуг А. С. Никитин, “Чангыс эп-сеткил”

КОЛ АЙТЫРЫГ — ШИЛИШКИН

Удавас 1999 чылдын декабрь 19-та Күрүне Думазынын депутаттары, чамдык кожууннарын болгаш сумуларын чыгарга даргаларын, Кызыл хоорайнын төрт сонгудула округтунан ТР-нин Дээди Хуралынын болгаш чамдык кожууннарын, хоорайларын Төлөөлөр Хуралдарынын депутаттары сонгуур бис. Ол ышкаш ТР-нин Конституциязынын 105 болгаш 111 чүдүлдеринге өскерилгелер кирер дугайында Тыва Республикага бүгү улустун референдумуна эвас эрттирер. Ычангаш сонгукчунун мурунда харысалга канчаар-даа аажок улуг.

Ол хүн сонгукчу бурзуу хамаарышкан сонгудула участоктарына келгеш, бадыйлаашкына ыяап-ла киржир хүлээлгелер. Чүге дие ол хүн эрге-чагыргавысты тургузуп, кызыл-булак сонгукчуларын болгаш бадыйлары бурткөөри адалталып келген. Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының даргазы Н. А. Ондарга бистин корреспондентивизи ужурашкан, орта хамаарышкан айтырылары салган.

Салчак САРЫГ-ООЛ. Күш-ажыдын хоочуну. Бай-Тайга кожуун.

САЛЧАК САРЫГ-ООЛ. Күш-ажыдын хоочуну. Бай-Тайга кожуун.

ажыг-агындан корткаш, аргадан чангыс хадны-даа кеспес-ле болгай бис. Ол хадыннар боттары-ла ирээш, кээп дүжүп турар, азы оорлап чүдүрүп аппараттар, одап турар. Херек кырында хадны болгаш үнелиг материалдыр. Оон лыжа, шапак, терге, балды, маска сывы, бажын ишти дээш чүну кылбас боор. Социализм-даа үезинде сайырап чадап каан, бойдушка хамаарышкан чамдык кошкыры организациаларыны биске херээ чок. Мал, чер ажылыга төрөөн бойдузугу кадып алгаш, тодузуга чурттаалынар, эргин чонум. Төрөөн чурт, оон бойдузу, бистер кады — чангыс өг-бүле бис.

Уван-оол МОНГУШ. Таңды кожуун.

“СОРУЛГАВЫС — КАДЫК НИИТИЛЕЛ”

(Уланчы. Эгези 1-ти ормидо). Израиль, Германия, Франция бистин Тывадан чеже-даа ырак болза, ол чурттарга кылган агаардан кислород алып аппаратты бистерге ажылаптыр эгелээни дээрле, нациявыстын келир үеде кадык болуру, не-чаштын кадык-чагай өзүп-мандыры деп билер апар. Эмшелгени ийги кадынга бир өрөөлгө келиривиске, чүгле чаа төртүтүнген чашты незини иштине чоран температурга деней кылып, кислород кожуу каан тускай аппарат иштине (кувеч) эккеп суп кады. “Эрте төртүтүнген, 1200 гр. чаштыр. Кислороду шын дамчыдып каарга, уругун мээни өбсө, мага-бутун шын өзүп-сайзыраарына херек, ычангаш чашты килинге чедир (2500 гр) манаа азыраар” деп, эмчи тайылбырлады. “Өршө хайракан, бичи кижик кадык-ла болзунан” деп, Шериг-оол Дизиживичини өрөөлгө бис база каттыштывыс. Даразында өрөөлдө дун уруглуг боор дээр херэжен кижини кезип божударына белеткээ, кислород дамчыдырын бетинде мена иштине эмчи суйбап, не-биле иштине тускай массаж херидилг айылдарны кылып тур. А өске өрөөлдө чаа божан херэжен кижик кислород адаанда чыдыр... Улуг ааргы кижини амы-тыны кислородтан хамаарылгалык болганда, мындык станцияны республиканын божудулга бажынынга кылган Президентини программанын боттангышында чоруп турары деп билер апар.

Божуур херэжен кижиге эпиг болуру-биле төлевирли өрөөлдери база белеткээ ында бир дугаар чугула үлүшү бар: дыштаныр өрөөл телевизор, ванна. Дөргүл-төрөли эпиг үеде кээп, жураары аргалы. Тускай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийги чыгынын депутаттарына кандидаттарга “Шын” солунун арыннарынга халас шөл бээриниң

Депутаттарга кандидаттар	Соңгуда округу	Халас шөл бээр хүмү
1. Даржаа Алина Викторовна	Калинин № 10	Декабрь 7
2. Кужугет Сергей Сендажиевич	Автомоторный № 9	Декабрь 16
3. Ондар Хеймер-оол Опанович	Чехов № 8	Декабрь 2
4. Дубровский Николай Григорьевич	Чехов № 8	Декабрь 7
5. Лопсан Аяс Леонидович	Калинина № 10	Декабрь 16
6. Ковнев Сергей Семенович	Первомайский № 4	Декабрь 7
7. Козеев Владимир Васильевич	Чехов № 8	Декабрь 7
8. Монгуш Александр Дамдинович	Калинин № 10	Декабрь 16
9. Кара-оол Виктор Хомушкучевич	Чехов № 8	Декабрь 9
10. Руденко Анатолий Николаевич	Первомайский № 4	Декабрь 9
11. Монгуш Борис Билчин-оолович	Первомайский № 4	Декабрь 16
12. Лев Петр Яковлевич	Автомоторный № 9	Декабрь 9
13. Даржаа Сергей Толуй-оолович	Чехов № 8	Декабрь 11
14. Седик Вера Федоровна	Первомайский № 4	Декабрь 9
15. Салчак Валерий Болай-оолович	Автомоторный № 9	Декабрь 2
16. Беспалов Владимир Григорьевич	Первомайский № 4	Декабрь 2
17. “Отечество” (“Ада-чурт”) сонгулда каттыжышкыны		Декабрь 2
18. “С.Лидарность-Демиежильге” сонгулда блогу		Декабрь 11
19. “Яблоко” сонгулда каттыжышкыны		Декабрь 11

Бо графика Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийги чыгынын депутаттарына кандидаттарга “Шын”, “Тувинская правда” солуннары арыннарынга халас шөл бээрини, радиога, телевидениеге халас үе бээрини талазы-биле ТР-ниң Топ сонгулда комиссияны ноябрь 26-да эрттиргени дугаар тырттыжышкынын талазы-биле хуралына чугаалашкаш бадылаан.

Хундулуг кандидаттарга сагындырып, дынадып каарыксы болза:

- аргалы-ла болза, материалды тыва дылга бижээш эккээр
- сонгулда дугайында материалдар

ЧҮРЭЭМ СОРБУЛАРЫ

Лириктиг тоожу

(Уланчы. Эгези № 85 солундо).

— Менээ улуг, биче чон салдыгып кээрден башка, каныг-даа оолдарым чок кижик мен! Менден чоп оякталыр сен, эш тыртп ор шыкжыл мен. Тыва, хамааты оолдар деп чүмүл, сен хамааты эвес кижик сен бе, Кызыл-Чаак?

— Мен канчал орус болу бээр кижик мен? Бисте орус улусту хамааты дээр. Оларны орус деп чык кылдыр адап болбас!

— Чүгө? Чоп ындай чүвөл? Сен-даа, мен-даа совет хамаатылар-ла-дыр бис. Хамааты оолдар деп кымнарны ыча дээрин ол?

— Чижээлээрге, Семен, Тимур эжишкилер-даа дижи. Олар арта тыва ат-шолаларлыг болгай — депкеш, дилым ызырыптым. Хайлыг, бо-ла хал-мал тыва эрлер, даражыгаштар Семена — Силтургани, Тимурга — Халтургани деп аттар тывыскаш, тыва уругларга боттарыны ычар таныштырып чоруур деп көгүттүр каан чүвө-дир. Олары анаа өмээржип алгаш, боттарыны чарлап, калчааравышаан чоруурларын, харалаан утуп алган болдум. Чингиспей уктай бээр деп кайны билер ийик мен.

— Аа, олары, орус тенекейлерни билер мен! Ындыг чүвөлөр менче семеп дийринместер, келсе-даа, смирнп чоруткыталар мен! Тыва оолдар-биле таныжып, өвнүктөжикээр мен, а оларым дээрге менче, ларегуме беини чагаастардыр Мен орус-татар хайнаа деп бодалдыр бе? Азы орус дылды билеринден, чамзы багай билеринден аяктылар бе? Мен дээрге ара-арзында орустап андан башка, Тывага төртүтүнген, ө-көн, дылдаомаам, аажы-чаным, аш-чечим-даа тыважып калган хакас кызыжак-ла-дыр мен. Оларны орустап билер, билаези менээ ылгал чок, чүгө кыс кижик деп оварып көөрү күзээр мен. Мен не хакасты — хакас, тываны — тыва, орусту — орус дээр мен аа! Орустар, хакастар, тывалар чангыс эвес чүс чылдарда кады-чаным чуртпаш, солжуп-булжуп келген, ам-даа ындай-ла-дыр — деп дүшке-даа каппады.

— Орус дивес чоор, Чингиспей!

— Чүгө? Ким ычар өөредип, сургап турар чүвөл, Кызыл-Чаак?

— Башкыларыкыс, дараж-бошкылар. Ынча дээр кижини туруп олуртур, туруп хоругдаар, туруп бажынаар, кедерезе туруп шийдер! — деп, ада-мен база сагындырып, чагып турарлар...

— Какай чепуха! Мырнын хей чүвө-дир! Бо черден орус депкеш шийтирген кижик бар бе мычаш?

— Бар, Турган. Ам чок... Анаа-ла хөөремикей, чалчуртай акий чүвөл. Ол спирт ийжикеш, хамааты эмчи кысты та чаптаан, та чарашылган чаны-биле шаш эрпид чыга: “Сарыг баштыг, көк карахтыг орус кыс!” — деп алгырыкташ, туртурган, оон шийтирген, эглип келбээ. Орус дээр кижини “чогуур черлерге” сөглөп бергеш, ашка ап турар улус бар деп дынаан мен...

— Оо, господи! Кымнарлы ол?

— Шинюнар, шившикин-нерле дижи чоржук...

— Кижилер эвес, сойлукар-дыр ол. Олары аза-ла алдын ам! Мен орус шолога Есенин деп шулукчүп өрөөнген мен. Оон “...синеокая Русь” дээр оудуруларын ам-даа утпаан мен, тывааларга, “көк карахтыг Орузум” дээр чүвө-дир ийик. Шын-на-дыр харын, мен-даа мнча дээр мен — дээр: “О-рус!” — деп алгырып бар чорда, аксын дуй туудум:

— Болгаан, Чингиспей! Националист диртип, бодуну, мени-даа өлүргенин ол! — дээр, кым-бир кижик бисти кедеп, дынап-даа турган чүвө лег, ынай-бээр шырпынадым. Ынчалза-даа иштимде: “Бо астыгыр, дилжиги карактарлыг, сынык кара кирбиктерлиг, чаптангы чаш уруглардыг, чараш кыс дилем, чүвенин шынч чугаалаар, угаанын кижик-дир эвесен!” — деп магадан,

СТБ—КАРТ ШИИТПИРЛЭЭН

“2000 чылдың айтыры” дижи өөлчеглиг дувурөөнни шынгыс көрбөс болза хоржок. Чүз дие бо чылдың декабрь 31-ниң дүнеизинде 2000 чылдың өгө хунунде бугу келегейге компьютерлер О (нуль) сандан өгөден ажылааар журулуг чүвө-дир. Компьютерни ычар ажылаарын талыштырып адаан компаниялар саң-хөнүң айтып четпес буурашкынынга таваржып болур.

Тывада кара чангыс, боттук үе системасы-биле ажылаат турар, амгы веня банк технологияларын тургускан СТБ—КАРТ компанияны чингине директору Валерий Шведовтуң дыңнатканын өзүгар аларга ук компания

Очерк

"АКЫЙ, КЭЭП ШАЙДАН ИЖИП АЛ"

“ЧҮГЛЕ ЭМЧИЛЕРГЕ ЭВЕС...”

Томск хоорайда “СТТ” деп ном үндүрер чер В. Гүзьерев баштаан болук авторларын белеткээни, “Тыванын чурттакчы чоңчулук генетика-эпидемиолог-чг шинчилээшкени” деп номун чырыкче үндүрген Тывада эмчи шинчилээшкенинге даянып медицина проблемаларын чырыкчан чүгле 500 экзмпляр санын бо ном чүгле эмчи кадрларын эвес, өске-даа адырның специалистериниң сонуурталын хаара

база удуртулга составынын дугайында делгерейг тайылбырларны берген. Ол-ла үндүрүлдөгө 1999 чылдың бирги чартынын байдалы-биле, Тыва Республиканың даг тывыш үлетпүрүни, ыш ажыл-агыйынын, чник база аш-чечим үлетпүрлеринин, металл ажылап болбазыра-дыр үлетпүрүн бүдүрүлгелеринин дугайында кирген бо үндүрүлгелер сайгарлыкчы кижилерге эргежок чугула дептер бооп турар.

(Бистин көрр.)

дулар дээрин чугаажок. **ААРЕЗИ — ТЫВА** “Бизнес-карта” деп сайгарлыкчы чорудулга дугайында медээлер бээр Москваның агентствозу бо улаада “Бизнес-карта” деп аттыг эөлчеглиг үндүрүлгезин парлап үндүрген. Чөөн “Улетпүр. Россия. Чөөн Сибирь” деп ийги томунда бо регионда чыдар республика, крайлар, областтарын үлетпүр бүдүрүлгелеринин, оон күчү-күмүңү, бүдүрүп турар продукцияларынның даянызын, ажылчын күжүн

чоң димизе, мегечи апарар мен Чанытар дээр, сыр дан бажында Салгыдан “аът-нылым” ийин мен. Хүндүрүлүгү калгытсыма Бора-Тайгам чоокшулап кээр деп бодал-биле бир баалык кырынга үнүп кээримге, мурунда орукта чадап кижик тур. Чоокшулап кээримге холун көлдүргеш, доктаалдып. Амыр-медивис солустувус. Мээң чанар дээниини мурунда дун дынааш, орукка дозуп турганы ол чүвө-дир. Монгуш-оол доран саналды.

— Дуннам, тарбаган ижээр көрүп кагам, ийи-үш катап сө үстүрүвүт, чаакка сымас чаган дайнаар бис. Чүвенин уун, журун билди алгаш, “Дайнын” даалганы күссөдип эгеледим. Буль-дозерини хүүрээ дээр эвес, ийи катап эрттеримге Монгуш-оол база-ла доктаалдып, Туудул чоран дайныгымы-биле ол-бо талаже чушкаш, “азаларың кай баарларыл, ам бичии үстүрүвүт аа” диди. Ол-ла өзүгар кусеттим.

Монгуш-оол кыйгырарга дуже халааш, чедип келдим. Ижээниин кыры ойлуп бады барган-дыр. Холун ижээне суп кирген соонда тарбаган олгун бундан туруп алган уштуп келгеш, дайныгымы-биле чушкунууаче чангыс катап топ кылдыр кавкаш, менче сунду. “Чыыр сен, ажылың ол-ла” дээр сонда уштуп-ла тур. Бирээ, ийи, үш... Санаар чай кайда боор, изиргени берген “ажылап” тур мен. Сөөлдүе санаар-рывска он бир болду. “Азаларың” канчаар сорян анаа өрөөнип алдым. Алды тарбаганны шоодайлааш, чанып келдим.

Бо чылыг сөстерни хунде үш-дөрт катап дынаар апарган мен. Хүндүткелдин бо чылыг сөстерини ээзи чүчү ажылчы амдыралын таптыр-ла 50 чыл бурунгаар эгелээ. Ынчаардыг “Сталинчи орук” колхозка тракторга кожукчу бооп ажылап турган анык оол бир хүн могоп-шагыраанын андазын андалып баткан.

Бүдүү билген, ону көрүп чоран чүвө лег, тракторист — анык оолдун акызы тракторун доран тургузупкан. Бо таварылга каш-ла секунда үргүлдүгө болза, “Акый, кээп шайдан ижип ал!” деп чугаалаар кокам кайны турар деп. Андазынның чидиг бизи кур черини кадыг ширин-биле кады “андарыл” каар турду ийени.

Оолдун бажына хөй-ле бодалдар кирген: “Авам шаң наан назынында үргүлчү кожукчу боор мен бе?” “Акымдан чүчү чүвөм тулааның, тракториске өөрөнүп алызмаа?” азы...

— Ылап-ла өөрөнип ал, дуннам, андазын андалып-рылбас сен, “каа адын” шычы чы боор, доран өрөн — деп, МТС директору Евгений Павлович Соловьевтуң аргы тывалаан чугаазы оолдун, ам хоочунун кулаанга бөгүн беин дыналып чоруур.

Ыраккы Чөөн чүккө шерип албаны эрттиргенини сонда, төрөзи черинге — Бора-Тайгага трактористеп эгелээнинден бээр 43 чыл дургузунда ол бодунун амдыралын черге бараалгатып, оон кезин хумагалыг четтирип, кманп, ажап келген механизатор мынча диди.

— Чер — амдыралым. Ак-сым кезин — черде. Сырыңгы бергеш, чер кырынга бут чанашка кылашпакш, сегий бээр мен, черини сорунзазы ол хире дыныж.

Чер мени чөмгерип, сеткилимни өөртүп, бергелерни ажарына дузалал чоран. Черге багай ажылаарга ындагыч ийени. Механизаторун ажыла чалгаарангы, чангыс аай дээр кижилер турар чүвө. Чедир болаваска ында бооп болур харын. Чангыс хепке кудары деп, бо чылы кылган ажыларын келир чылын, оон даразында чылдарда катап-ла эгелээр хевирлиг аан.

Венин негелдизи үргүлчү өскерлип, чер ажылынга чаа чүдүлөр чыл санында не-межип турда, ындай бодал арай-ла шын эвес. Чер беини аңгы-аңгы ийик: элениниг, кара хөрзүнүг, сугаттыг, даштыг... Механизатор оларын барымаалаар, оларнын чачытарын билер. Чыдын чыдар аргажок чымшытыг ажал.

Столда салган чин сарыг шай, хаарган даган, куйгалаан хой бажынын быдаазы чугаавысты узамдыктар дей бергени илден. Хоочун механизатор долгап алган махорказын ийи-үш катап хандыр соргаш улам эптештир олуруп алган сонда улам-чүлүп-дыр.

— ССРЭ-ге бүдүргөн бүгү хевирлерин тракторларын муруп, ажылап келдим. Ээзи чий боорга, чалгааралым, могоп-шыладым, изин, соогун дээр эвес, эдилээринден не хамааржыр эт. Сугарып каан сонда чиргилчинең эгелээн ховуга “каргаараалың”

Ном дугайында

Деткир-дир бис

Тывага колхоз тургузушкунун үндөзлекчилериниң бирээзи, үжөн муңчу Шаалы Александр Тапаевичиниң "Бордигин ажилым" деп ному 1998 чылдың төнүзүндө чырыкче үнгөн.

Ол номну номчуп көргөш, Александр Тапаевичиниң чурттап, ажилдап келген чылдарында чыгынган байлак арга-дуржулгазын анык салгалга дамчыдып, "соон истет, мурун хынап" чоруурун чагывышкан бижээнин дыкала сонуургадыс. Эң ылангыя МЧАЭ-лер, колхозтар, МТС-тер үезинде чоңун күш-ажылга көдүрлүшкүвүнүң чоруу кайгамчык-ла-дыр.

Тараа тарымыра, ону ажааһ алдыра, ситен кезеринге, кы-вар-чаар материалдар сөөр-түрүнге, көжер-дүжеринге болгаш өске-даа ажилдарга аът, шарыны, тевениң тыртар күжүн ажилдап ачылдып чо-роан. Амгы рынок эконо-миканың бо берге үезинде кы-вар-чаар материалдар, ар-тык кезектер салдып алары берге болгай. Эвээш чарыг-далдыг тыртар күштү ажыг-лаары кончуг чутула деп болал чыгар-ла тургу-туруп келир.

Колхоз, совхозтарны эле организастаар, рынок эконо-миканың шилчидер ажил 1990-91 чылдарда эгелзэн, эле организастаарының комиссия-зының даргаларына колхоз, совхозтар даргалары, дирек-

торлары турган. Чүге дээрге ажил-агыйларның шымчээр, шимчeves өвчү-хөрегизин оларның эргезинге турган, бир эвес удуртукчуларның, специа-листериниң талазындан тускай кемчелерни ажилдап кылгаш, болдуча-хынамчалыг ажилдаан чүве болза, машина-техниканың баазаларын, сүт-бараан фермаларын, кыштаг-хорааны, мал-маганын, хову турлагларын камгалап ар-тырып алдырыны аргалары турган дээрзи шын болбайн аан.

Номда бижээнин езугаар алдыра, "Революцияның чалбыжы" совхозу (директору В. В. Чучев), "Кызыл тараачын" совхозу (директору Гончаров), "Сүт-Хөл" совхозу (директору Иван Монгуш), "Хемчик" коллективтиг ажил-агыйы болгаш чамдык өске-даа ажил-агыйларның машина-техникасы, оон баазаны, сүт-бараан фермалары, малчың колданырнык жаж-а-хораа-лары, мал-маганы, хову тур-лаглары камгалап алдынганын чижек кылдыр бижип турары эки. Чамдык колхоз, сов-хозтарны удуртукчулары үстүнде демдеглеттинген,

өске-даа продуктулар) сана-жылганы чорудуп, чыл төн-чүзүнде боттарынның кирип алган орулгазыны күсели-биле күш-хүнүңе кириштир эвээш-биче-даа болза, акшаны чүге берип болбас деп. Күш-хүнүңе төлевир кылдыр дириг мал-биле санажыры шуут көрдүмөйиң турар шыкажыл. Ынчап кээрге, мал бажының өзүлдезинге улуг салдарлыг болуру чугаажок.

Александр Тапаевичиниң хөй чылда ажилының практиктинг удуртулгазындан алыр-га, мал, чер ажилындан акша орулгазын кирип алырындан аныгыла, кат, тоорук чыыр, ая-наар-дийнээр тускай бри-гадалары сезон аайы-биле доктаамал ажилдадып, оон немелде орулганы кирип ап турганы ажыктыг. МЧАЭ-лер, колхозтар тускай садыг ажыг-каш, боттарынның бүдүрген продукцияларын садып-саар-гаш, немелде акша орулгазын кирип ап турган. Чоорту МЧАЭ-лерже шилчээш, ажил төлевирин күш-хүнү-биле үнелеп, натура-биле санажыл-ганы чорудуп көрзе. МЧАЭ-лерже шилчий бээрге, күш-ажылды кижилери, ылангыя аныктар бригадалар, эвено-ларга үстүп алгаш ажилдай бээрге, ажил чок кижилер эвээш апары билдингир.

Ынчанга А. Т. Шаалының "Бордигин ажилым" деп ному үениң негелдезинге дүгүп турар, өредиглиг укур-дузалыг ном деп үнелеп, ону деткир-дир бис.

Экер-оол КУУЛАР, Кызыл-оол МОНГУШ, Шами суур.

"ШЫНЫМ" БО-ДУР

Ол:
•БИСТИҢ ТӨӨГҮВҮС
•БИСТИҢ АМЫДЫРАЛЫВЫС
•ДААРТАГЫ ХҮНЧЕ БАЗЫМЫВЫС
•САГЫШ-СЕТКИЛ ИЛЕРЕДИКЧИЗИ
•ДЫЛЫВЫСТЫҢ БАЙЛАА, АРЫ.
Хүндүлүг номчукчулар! Чагыдып ап көрүңер!

КИЖИ КАДЫК-ЛА ЧОРЗА...

Ажыы бар бе?

• Эмчи болгаш аарыг кижичи • Оларның аразында харылзаа •

Чырык өртемчей кырында чурттап чоруур кижичи амы-танга таваржып кээр бир хи-личектин бирээзи — аарыг, чогуулан. Ол хүнү келгенде алдар-аттыг дарга-бошка, башкы-даа, акшыл берген кыр-дан-даа, анык-чалыч, чаш-да-дивес эзегрел чокка чыл-шынып, адырылбайн баар. Каш-ла хонгаш экирип чоруй-даа баар-ла, чыл чылы-биле хилинчектенип чорууру-даа бар-ла, ол-ла хевээр онгарыл-байн алды оранче чоруй баары-даа бар-ла. Мен база-ла баркч ий чыл аягы Хову-Аксы суур болгаш Кызыл хоорай эмчилерине кирип, хилин-чээш көрүп чор мен. Ындыг үүлөгө таварышкан кижичи чуну-даа мурун эмчилерге баар апар дээрзи билдингир бол-гай. Ынчанга бо үениң дур-гузунда көрүп келгенин эки-бакты мурун аары таварыштыр чон-биле үлөжикселди.

Мен кымны-ла карартыр болардым. Сагыш-сеткилге багып кончуг кылдыр артып калган амыдыралда көргөн чүүлдеримди. Чүгле мээниң эвес, мээни-биле калы эмнедип чыдып келген эш-өөрүнүң хо-мудалдары база бар. Калчар билдир, бо чүдүлдү, таварылга болуп номчупкаш, шынап-ла ыныг чүве бе — деп өске көрүш-биле көрүп, түнелди үндүр бээрлер бар бооп чалавас. Ам кижичи бүрүз ажил-агыйны-даа, амыдырал-чурттагыны-даа чурттап эртен кайгамчык үеис-биле бо үени үргүчү деппен чугаалаар апарган чүве-дир. Ынчан ыныг турган болгай, ам кончуну көр даан дээр-ле. Борта база ыныг дендегелер кире бээр боор.

Баштай-ла эмчиже кирерде ээлчег, оочур деп чүве бар болгай. Орта сөлүп айттыр-гаш туруп алыр. Уе-шагыш баксы-рааны-биле ыныг бе, кожуун холбаалыг. Гормоннар баксыраары, кестүп кээрге адык организмниң ажылы сулараар, оон-да өске.

Назылап улгаткан кижилер хаарыктаар болза, чүрек-дамыр болгаш төп нерв систе-малары баксыралды, а катап-таар болгаш үргүчүлдегиди ал-ноз (тыншы саалдары) уйгу үезинде чүректин ажилла-рын доктадып болур. Хаарыктаарыны удур тускай бол-гаш аар өртектиг эмнээшкни чорудары сөөлгү үеде чедир бүтпей, чүгле "дилдир-дилдир" деп чугаалап алгып келген. Н. Э. Бауман аттыг МКТУ-нуң профессору, техниктиг эр-темерин доктору, Россия-ның медицина-техниктиг эр-темер академиязының ора-лакчы президентизи Владимир Иванович ЛОШИЛОВТУҢ

аарыг кижичи эмнепейн чо-рааш калды түнелге чедери билдингир шыкажыл. Че хар-нын, канчап-чоң чыдар дээр дирик сен, палатада матрац-тарже көрүпкөш хөвүнүң кал-дыр. Ында кызыл, сарыг, көк, ногаан дээр калды өнөрнү чок дээр. Артында астиг чы-нар ояар болур. Ам бо үеде чүү-даа чок деп чүвеге өөөриниң хары-даа ону аягы-лап аава олураарымыс көү-дүн-дир. Саваң, порошок чок дирик, аава соок сүг-биле дүрбүү болза черле чүгээр апар эвес бе?

Эмнелгени арыг-сили чылдан чылче эвес, хүнден хүнге көсүзү-биле баксырап бар чыдар. Моон мурунда чылдарда азы шаанда дээр бе, эмнелге иштигени, орун-дежетин арыг-силини ычан чыдып эмнедип чораянар сактып магадаар. Хүнде дөрт катап чегерер. Бар малчың эмнелгеге хөй колбаса чып-кеш, кочал долдур кузуп тур-ганын хөк болап сагыштан, улуг тынды. Чүге сикыртыр эвес болза, шуптузун бо-дундан хандырынгаш эмчиге чылдып турарыңа хары-даа хөктүг. Алаа-ла эмчиге чыткан деп аттыг болур дээр эвес.

Ам эн-не кол, чутула чүүл — аарыг кижичи эмнениң, эмнелге ажилдакчыларының аразында харылзаасы. Ол дыка багай, кудуку денделде деп дорту-биле чугаалап болур. Эмчи ажилдакчыларының хыялчанак, кончутуруп кээр деп чүвезин. Дүрген-не чо-руксаан эмчи. Эртең эмнел турган эмчи, ужуру ыныг чүве дээр ышкаш, шал-бул жаның каапкаш баян чоруй бар. Кандың, чүч-даа бил-динмес. Моон мурунда тур-ганындан байдал калдык болуп турары аарыг кижиге дыка билип алыксаңгың. Чамдыкта-рымыс шыдашпайн, оода хан

удуртулгазы-биле хаарык-таарын баш удур сагындар болгаш эмнээр тускай таарыштырыкчылыг, "УПР-ЛХ" деп полимер тургузугну чо-гаалдып кылган. Ол болза эм-нелге-профилактиктиг хе-рексел, ажилдарыңа эптиг, уйгу үезинде тынышты чогу-мчудар, чүрек-дамырның шын ажилдаарын хандырып херек-сел-дир, оон ачызында хаарык-таарын, диштер кыжы-раарын, уйгу үезинде арын-чаактын дырыжанваарын болдурбайн барып болур. УПР-ЛХ деп херекселди Красноярск хоорайның Аэро-воксальная кудумчугунун Ви бажынында "Водолей" эмнелге төвүндөн садып ап болур. Телефону 23-17-12.

Чагыдылга — 2000

Хүндүлүг номчукчу! Келир 2000 чылдың бирги чартында "Шын" солунуң чагыдылгазы эгелзэн. Чартык чылда чагыдылга ниитизи-биле 95 рубль. Ону тодаргайлаарга мындыг: солунуң чагыдылга өртээ 30 рубль, почта чедирилгези дээр 65 рубль. Организацияларга — 150 рубль. Уш айда — 31 рубль 70 коп. Бир айда — 15 рубль 80 коп. Чагыдып алырыңче далажыңар. Чагыдылганы харылзааның бүгү салбыр-ларында хүдээп ап турар.

КАЙЫ КОЖУУН ТИМЛЭЭРИЛ?

Солун, сеткүүдерингиз Чаа 2000 чылда чагыдылгазы чоруп турар. Чартык чылда чагыдылгазы декабрь 15-ке чедер, ынанганш санның хонуктар арткан. Келир 2000 чылда республиканың чагыдыг улут солуну "Шын" 75 херлаар, төөгү талаазы-биле ап көөр болза, узун, солун орук. Ол юбилейге уткуштур солунуң редколлегиясы кожууннарда харылзаа белдирлериниң аразында эң хөй чагыдылгалыг кожуун дээр чарышты чарлаарын шиктирлээр. Бирги черни олган кожуунуң харылзаа белдиринге — 1000 рубль Ийги — 800 рубль Ушкү — 600 рубль шаңналды тыпсыры көрдүңен. Кожуун чагырганың даргалары, харылзаа ажилдакчылары, хүндүлүг тыва чоңуусу чартык чылда "Шын" солунуң шаңналы дээр юбилейлиг чагыдылгага идеялай киржириңерни кыйгырдывас. Сиаерниң чагыдылгандан солунуустуң келир чылгы салым-хуузу улуг хамаарылгалыг дээрзин утпаңар!

Ужуражылгаже чалалга

Регионар аразының "Чангыс эп-сеткил" ("Хайракан") сонгулда блогу Кызыл хоорайның сонгукчулары. ДЕКАБРЬ 3-те 15.30 шакта республиканың хөгжүм-шии театрының, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Курсия Думазына Тываның чангыс мандаттыг № 27 сонгулда округундан депутатка кандидат Николай Игоревич ЛОКТИОНОВ-биле УЖУРАЖЫЛГАЖЕ чалап тур. Ужуражылга соонда театр артистериниң концерти болур. Кирери халас.

Боттарыңардан камааржыр

СПИД аарынын XX вектин чумаары деп адап турары таварылга эвес. Чума аары эң оза айылыг аарыг-ларын бирээзи болуп, бугу-бугу өг-бүделерин, кодан суурларын кыргы шаап турган болза, СПИД аары база шак-ла ыныг хевирлиг, вирус организмге кирген соонда, бодунуң хоралакчы чоруун кылып, кижиниң кан-дыг-ла аарыгларга удур кү-жүн чок болдуруп, организм үрегдээр. Оон түнелдиң кижиче азарганчы хир кир-ген балыг безин раке шил-чип, челибин тургаш боост-тааже соок кирген болза, эм-неттинмес дегдириниңиче шилчип өлүмге чедер.

Бо аарынын чангыс аай демдектери чок. Чүге дээр бугу организм ниитизи-биле баксырап аарып болгаш кандыг-даа хевирге аарып болур. Аарыг үр чалада эртер болганы-биле ону тодарыры белең эвес. Эле чадазында элзэн каш айларда бестер улгадар, этт изири, куду олдуртуп, шаг-шынек оскунду-рар болгаш кижичи арып-доруп баксыраар. Ниитизи-биле 10-20 хуу чедер деңизин чидир болур.

СПИД кижиче канчаар халлаары? Ол аарыг агаар дамчып, чугаалажып, чөдүрүп турда халдавас база ол ышкаш хүн бурунуң ажилдары херексел-деривада, ниити аяк-сава дамчыштыр непертер таравас. Шиячкелдерде ап көөрге, аарыг 77 хуузунда эр-хөрежөн чорук кылганын түнелдинде, 15 хуузунда наркотиктиг бүдүмелдерин хав дамчыштыр кирлиг шпри-

Ойт, хаарыктавайн көрөм!

Оон чайлаар арга бар бе? Удаанда ашааның хаарыктаары оажок. Хаарык-таары сокш кыны бээрге, тыныш доктаар, иржи-ниң баар, каш секундтан 3 минута хире үргүчүлзэн соонда, хаарыктаары үш дакыр күш-биле катап эвээр. Дун дургузунда 100-тен 300 катап үргүчүлээр. Оон чайлаар арга бар ирги бе? Увуп чыткан кижиниң хаарык-таарының айтыры бугу делегейин эмчилериниң кичээгейин үр үеде хаара туду келген. Чүге? Хаарыктаан кижиниң бодунга болгаш дол-гандыр кижилерге даржыктыг хаарыктаашкыны анаа-ла-бир чүве кылдыр көөр болза, хор-жок! Уйгу үезинде тыныш док-

ШЫН Кызил хоорай, Красноярская, 100, индекс 667000. РЕДАКЦИЈА КОЛЛЕГИЈА: Маадыр-оол Калчан, Алдын-кыс Монгуш, Сергей Хертек, Тлан-оол Хертек. РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторуң ораликчымы — 3-33-91; секретариат — 3-36-82. Солун келбейн барганда араазында телефоннарже долгаар 3-14-94, 3-57-92. КИДИСТЕР: Ниитиле-позитивтиг кылдыс — 3-39-15. Мездээр албаны — 3-34-98; Бухгалтерия — 3-41-16. Солун неделде үш каттап үнер. Хемчээли 2 парламал ама. Тиражы 3838. Чагыр 89. АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 КБ "Тувакредит", ИНН—170308465; корр сч 3010181060000000729 БИХ 049304729. Солун Россия Федерациязының Парлаага болгаш массалыг информация чөлөктериниң талазы-биле хоойлужуудулазының чорудулазына контроль болгаш бүртүкелниң Тыва девискээр эргелдинге бүртүктеттинген. Бүртүктеттирген дугаары—Т 00007. Солунда парламенттин материалдарың авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшөй барып болур. Айттыңган саннары болгаш өске-даа фактылары, дындадылгы дээр авторлар боттары харылаар.